

Doru Mihăescu

DOI TERMENI CU ETIMOLOGIE CONTROVERSATĂ SAU
NECUNOSCUTĂ DIN *FOLETUL NOVEL: MĂRSIE ȘI OTROBII* (pl.)

1. Primul termen, *mărsie*, cu trei apariții, pe parcursul a numai șapte pagini din cuprinsul ediției lui Emil Vărtosu¹, este utilizat de fiecare dată în contexte referitoare la operațiuni militare:

„Să văd tabere, și pre uscat, și pre mare. Unele mergu ocolind și aduc *mărsie*, altele, cu meargerea și cu învârtejirea lor, dau a să vorbi în multe chipuri ...

Doao tabere mari, în Marea Mediteranea, vor aduce *mărsie* multor țări și fieșcarele va sta pentru apărarea sa, neștiind sfârșitul ...

Cea țeară, ce era în pace, de iznoavă să mișcă spre arme, cu *mărsie* și groază țărălor den vecinătatea ei”.

În *Indicele* ediției menționate cuvântul este glosat prin *mirt*², interpretare respinsă, pe bună dreptate, de Al. Mareș, care avansează o altă ipoteză: „Mai curând ar putea fi invocat *mărsâie*, derivat al lui *mărsei* „dorință, poftă de plăceri, poftă (trupească)”: DLR, s.v. *mărsei*”³.

Pe de o parte, probabil, acest mod de utilizare, iar pe de alta, faptul că numele propriu *Marte* „este evocat, în calitate de zeu al războiului, sub forma *Mars*, de numeroase ori în paginile *Foletului Novel*”, o determină pe Emanuela Timotin să avanseze, la rândul ei, ipoteza conform căreia *mărsie* „ar putea fi o creație din *Mars* + suf. *-ie*, cu sensul de „război”, formată după modelul lui *dascăl – dăscălie*”⁴, cu un sufix utilizat, în aceeași scriere, și în cazul unui derivat precum *rebelie* (*răbelie*) < *rebel* (*răbel*) sau al adaptării unui împrumut italian precum *cartirie* (it. *quartiere*)⁵.

Existența derivatului *mărsâie* (= *mărsei* „dorință de plăceri; poftă (trupească); patimă”), semnalat la Turnu-Măgurele⁶, împreună cu aceea a altor derivate sinonime, cum ar fi *mărsăială* (*mărsăială*) ori *mărsăietură* (*mărsăietură*), atestate în epocă la Dosoftei⁷, dar și a derivatului *mărsios* (*mărsios*) „lacom; pofticios;

¹ *Foletul Novel. Calendarul lui Constantin-Vodă Brâncoveanu 1693–1704*, București, 1942, p. 70, 73, 76.

² *Ibidem*, p. 207.

³ *Scriere și cultură românească veche*, București, 2005, p. 247 (n. 71).

⁴ „Limba română”, LVI, nr. 3/2007, p. 318 (*Recenzii și note bibliografice*).

⁵ *Ibidem*.

⁶ DLR, VI, 722.

⁷ *Ibidem*.

hrăpăreț”, cu atestări moderne în vestul Transilvaniei⁸, ori a verbului *zămârsi*, care a ajuns să însemne, prin Dolj, „(despre unt) a se acri”⁹, arată însă că nu este cazul să ne gândim la o ipotetică derivare din *Mars* (= *Marte*) a lui *mărsie* din *Foletul Novel*, care, în plus, ridică și unele semne de întrebare în raport cu *dascăl – dăscălie, rebel – rebelie*, it. *quartiere* – v. rom. *cartirie*.

Ipoteza avansată de Al. Mareș rămâne, prin urmare, cea mai plauzibilă. *Mărsie* (s.f.), cu varianta *mărsâie*, poate reprezenta un singular reconstruit după pluralul *mărseie* (*mărsâie*) al lui *mărsei* (s.n., D.M.). Referitor la sensurile derivatului, credem că, pe lângă semnificațiile unora dintre derivatele românești amintite, ar trebuie avute în vedere și cele ale bg. dial. *mărša* „a fura, a prăda”, *mrăsi* „confuzie; tulburare; încurcătură; necaz” (cf. bg. *mărșja* „a (se) murdări; a se cufunda în mocirlă (în necazuri); a profana: a dezonora; a mânca de dulce în post”; srb. *mrsiti* „a mânca de dulce în post; a murdări; a tulbura”; srb. dial. *Mrsan* „turc” etc.)¹⁰.

Mărsie din *Foletul Novel* înseamnă deci „tulburare; necaz; nenorocire”.

2. Cel de-al doilea cuvânt, *otrobii* (pl.), care apare o singură dată în *Foletul Novel*, a fost explicat de Emanuela Timotin ca provenind dintr-un neutru *otrobiu*, la rândul său o variantă coruptă a lui *oprobiu* „necinste; rușine; dezonoare” (< lat. *opprobrium*, it. *obbrobrio*), ceea ce l-ar face să se „înscie între împrumuturile latino-romanice din epoca veche a limbii române, devansând cu aproape două veacuri atestarea propusă de dicționare”¹¹.

Și de această dată este vorba, mai degrabă, de un termen popular, regional, ai cărui „urmași” îi putem afla și mai târziu, până în zilele noastre, prin sudul Transilvaniei (*hodrobele, hodrobeie, ordobele* „catrafuse”)¹², dar mai ales prin Oltenia (*utrubă* „toate lucrurile (uzate) dintr-o casă”)¹³ și sud-vestul Munteniei (*utrubuțe* (pl.; dim.) „lucruri, obiecte din casă”)¹⁴.

Ținând seama de toate acestea, credem că la originea cuvântului se află bg., srb. *utroba*, cu sensul „măruntaie”, semnificație pe care o regăsim și în pasajul din *Foletul Novel* („Sosește o veaste noao, de o mare dobândă, care ne mângăe toate *otrobiile* și de bucurie, să trag clopote, clopoțele, clopoței”)¹⁵.

⁸ *Ibidem; Românii din Munții Apuseni (moșii)* de Teofil Frâncu și George Candrea, București, 1888, p. 102; Ion Gheție, *Dicționar român – maghiar pentru școală și privați ...*, Budapest, 1896, p. 254.

⁹ DLR, XIV, p. 75; *Glosar dialectal. Oltenia*, întocmit de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe, București, 1967, p. 127.

¹⁰ *Bălgarski etimologičen rečnik*, IV, Sofija, 1995, p. 418–419; P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb, 1972, p. 470.

¹¹ *Art. cit.*, p. 317–318.

¹² *Dicționarul limbii române* (DA), II, 1, p. 398 (cfr. *hodrânc* (Trans.) „unelte de lucrat la fân”, iar la *hodrânc ...*, cfr. *hodrobeie*).

¹³ DLR, XII, 2, p. 457 (cfr. *hurubă, hutrupi, hodrobele*).

¹⁴ Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Glosar dialectal Muntenia*, București, 1999, p. 483 (269) (atestare la Cervenia – Teleorman).

¹⁵ Ediția Emil Vărtosu, p. 20.

Mărsie „tulburare; necaz” și *otrobii* (pl.) „măruntaie” (< *utrobii* < *utrob(i)e* < *utrobă* (*utrubă*) < bg., srb. *utroba*) reprezintă, așadar, două regionalisme preponderent sudice, a căror existență în *Foletul Novel*, alături de aceea a unor împrumuturi italiene, este, oricum, mai puțin surprinzătoare decât prezența aici a unor regionalisme moldovenești, ca verbul *răcoși* (= *rocoși*) „a se răscula; a se revolta” (< pol. *rokoszyć się*), cu derivatele *rocoșitură* „răscoală; revoltă” (17 apariții!) și *rocoșutor* „răzvrătit; răsculat”¹⁶.

DEUX TERMES DE *FOLETUL NOVEL*, DONT L'ÉTYMOLOGIE EST CONTROVERSÉE OU INCONNUE: *MĂRSIE* „PERTURBATION”, „CHAGRIN” ET *OTROBII* „ENTRAILLES”

(Résumé)

Il ne s'agit pas, cette fois, d'emprunts néologiques latino-romans, si bien représentés d'ailleurs dans *Foletul Novel* (Le Calendrier du prince Constantin Brâncoveanu 1693–1704), mais des mots populaires, régionaux, utilisés surtout dans l'aire méridionale du daco-roumain (où on peut trouver aussi des variantes ou des termes dérivés), dont l'origine doit être cherchée au sud du Danube, en bulgare et/ou en serbe.

Cuvinte-cheie: Foletul Novel, *etimologie*, *mărsie*, *mărsâie*, *otrobii*.

Mots-clés: Foletul Novel, *étymologie*, *mărsie*, *mărsâie*, *otrobii*.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie, nr.13

Florentina Zgraon

ISTORIA ȚĂRII RUMĂNEȘTI ȘI A BUCUREȘTILOR, SĂRACII. O NOUĂ VERSIUNE

1. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se impune, ca specie literară a istoriografiei românești, povestirea istorică în versuri. Sextil Pușcariu vorbește despre aceasta ca despre „o slabă compensație pentru decadența genului istoric”¹. Numite frecvent, prin analogie cu veritabilele letopisețe anterioare apărute în Moldova și în Țara Românească, „cronici rimate”, ele fac referire de fapt la un

¹⁶ *Ibidem*, p. 213; pentru calitatea de regionalisme moldovenești a acestor termeni, precum și a altora, din aceeași familie, a se vedea Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640–1780). Termeni regionali*, București, 1987, p. 250–251.

¹ S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1930, p. 207.